

Ο ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΧΑΡΑΚΤΗΡ
ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟΥ ΙΕΡΟΣΟΛΥΜΩΝ
ΔΙΑ ΜΕΣΟΥ ΤΩΝ ΑΙΩΝΩΝ*

Οι Πατριάρχαι Ἱεροσολύμων ἀπὸ τοῦ 1099—1187.

Ἄλλ' εἶναι καλλίτερον πάντως νὰ συνεχίσωμεν τὴν ἔρευναν, ἵνα δειχθῇ σαφῶς ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον λέγομεν. Τῷ 1099 ἐπῆλθεν ὡς γνωστόν, ἡ κατάκτησις τῆς Παλαιστίνης ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων, ὑπῆρξε δ' εὐτύχημα, ὅτι οἱ Ἑλληνορθόδοξοι κατώρθωσαν νὰ παραμείνωσιν εἰς τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ναοῦ τοῦ ἁγίου Τάφου καὶ εἰς τὸ λεγόμενον Καθολικόν¹, ὅπως καὶ εἰς ἄλλα τινὰ Μοναστήρια καὶ Προσκυνήματα ὑπὸ διακεκριμένῃ ὑπόστασιν. Οἱ Σταυροφόροι, εἴτε διὰ λόγους συμβάσεως, ὡς θὰ ἴδωμεν, μετὰ τοῦ Βυζαντίου, εἴτε διὰ τὰς τάσεις τῆς Ρώμης, ἐξεδίωξαν μὲν τὸν Πατριάρχην Συμεῶν, δὲν ἔφθασαν δὲ μέχρις ἐκδιώξεως τελείας τῶν Ρωμαίων Ἑλληνορθοδόξων.

Δύναται νὰ ἐρωτηθῇ πρωτίστως ποῖον ἦτο τὸ αἴσθημα τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν αὐτοὺς εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Π. Τάφου ἢ αἱ πεποιθήσεις; Ἄπλῃ ὁρμὴ χριστιανῶν ἐνδιαφερομένων διὰ τὸν Τάφον τοῦ Κυρίου ἢ πραγματικὴ πεποίθησις, ὅτι ἐξεπλήρουν καθήκον προκῦπτον ἐκ συναισθήσεως δικαιωμάτων κηδεμονίας ἀσκουμένης ὑπὸ τοῦ Βυζ. ρωμαϊκοῦ κράτους; Εἶναι ἄξιον σημειώσεως, ὅτι ἡ στάσις τῶν Σταυροφόρων ὑπῆρξε γενικῶς ἐχθρική καὶ συγχρόνως ἀντίθετος πρὸς τὴν πολιτικὴν καὶ τάσεις τοῦ Βυζαντίου καὶ τῶν ἑλληνορθοδόξων, ὅπως καὶ τῶν λοιπῶν χριστιανῶν. Πιθανὸν ἢ στάσις αὕτη νὰ νομισθῇ, ὅτι προήρχετο ἐκ θρησκευτικῆς ἀπλῶς ἀντιθέσεως. Ἄλλ' ὑπάρχει γεγονὸς τι ὅπωςδῆποτε πλέον ἐξηκριβωμένον, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει αὐτήν. Τὸ βυζαντινὸν κράτος μὴ δυνάμενον νὰ ἐμποδίσῃ τὴν χειμαρρῶδη ταύτην κίνησιν, τὴν ὁποῖαν ὠδήγει καὶ ὑπέθαλπε πλὴν τῆς φρικτῆς τῆς κατεργειώσεως τοῦ Ναοῦ ὁ Λατινισμὸς, κατώρθωσε νὰ κλείσῃ συμφωνίαν, ἢ ὁποία περιεῖχε τὸν ὅρον τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἐπαρχιακῶν δικαιωμάτων του ἐνταῦθα συναφῇ πρὸς τὸν ὅρον τῆς ἐπιστροφῆς τῶν πόλεων, τὰς ὁποίας ἔμελλον οὗτοι νὰ καταλάβωσιν, τῇ συνδρομῇ αὐτοῦ ἄλλως. Ὁ ὅρος οὗτος δὲν ἐνδείκνυται μόνον εἰς τὴν πράξιν τοῦ βασιλέως Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ἐπενδύσαντος τὸν τάφον τοῦ Κυρίου διὰ χουσοῦ* καὶ κοσμήσαντος τὴν Βηθλεὲμ δι' ἰδίου μουσιάτορος, ἀλλ' ἐμβλέπεται καὶ εἰς τὸ περιεχόμενον τῆς μωσαϊκῆς ἐπιγραφῆς, ἢ ὁποία σώ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους σ. 160.

1. Τ. Π. Θέμελη, Ὁ Ἑλληνας ἐν τοῖς ἁγ. Τόποις Ἱερουσαλὴμ 1917 σ. 58.

2. Ἐκκλησίαν Ἱεροσολύμων σ. 397

ζεται εισέτι¹. Πραγματικῶς ὑπάρχει συναφῆς σημείωσις τις τοῦ χειρογράφου τυπικοῦ τοῦ 1122 τῶν Σπουδαίων ἀγιοταφιδῶν, ἡ ὁποία ἐν τέλει αὐτοῦ λέγει, ὅτι Γεώργιός τις μέγας Σκευοφύλαξ καὶ Χαροφύλαξ τοῦ τάγματος τούτου διοικεῖ ὡς Σακέλιος ἄρχων δὲ καὶ κριτὴς τῆς πόλεως². Κατὰ τὸν Κωδινὸν τὸν κουροπαλάτην γράψαντα περὶ τῶν Ὀφρικίων τῆς μεγάλης Ἐκκλησίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ καθήκοντα τοῦ ἄρχοντος τούτου φαίνονται ὅτι περιελάμβανον ὅλην τὴν ἔξουσίαν τὴν ὁποίαν εἶχεν αὐτὸς ὁ Πατριάρχης πρότερον³. Ἐντεῦθεν ὅσον δὲν γνωρίζομεν ἂν ἢ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως σταλεῖσα αὕτη ἀρχὴ ἐκράτησεν ἐπὶ πολὺ, τόσον δεχόμεθα, ὅτι μέχρι τῆς νίκης τοῦ Μανουὴλ κατὰ τῶν Σταυροφόρων ἢ ὑπαρξίς της καὶ ἔξουσία ἦτο τὸ σύμβολον τῆς ἐπικυριαρχικῆς ἀσκήσεως τῆς κατοχῆς τοῦ Βυζαντίου.

Εἶναι φυσικώτερον λοιπὸν νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν στάσιν τῶν Σταυροφόρων ὡς παράβασιν τῶν συμφωνιῶν καὶ διεκδίκησιν παρομοίας ἀξιώσεως, ὁποίαν προύβαλε τὸ Βυζάντιον: διότι κατανοεῖται καλλίτερον διατὶ μὲν ἠνυπόθη ἢ στάσις τῶν Λατίνων ἔναντι τῶν Πατριαρχῶν καὶ τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Βυζαντίου, διατὶ δὲ δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἴδωμεν εἰς τε τὴν συναίσθησιν τῶν ἐν Βυζαντίῳ εἶτε καὶ τῶν Σταυροφόρων διεκδίκησιν δικαιωμάτων ἐκ κηδεμονικῶν συμφερόντων προκυπτόντων. Πράγματι ὁ Λατινισμὸς αὐτὸς οὐδέποτε προύβαλεν ἀξίωσιν τοιαύτην. Ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον τονίζει εἶναι τὸ δίκαιον τῆς κατακίσεως ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων⁴. Ὑπάρχει μάλιστα ρητὴ τοῦ Πέτρου ἡγουμένου τῆς λατινικῆς Ἀδελφότητος, τὴν ὁποίαν οἱ Λατῖνοι ἴδρυσαν κατ' ἀπομίμησιν τῆς Ἐλληνορθοδόξου καὶ εἰς ἀντικατάστασιν αὐτῆς ἐν Ἀγίῳ Τάφῳ, ὁμολογία τότε «ὅτι τὰ δίκαια ἐν τῇ Ἀναστάσει ἀνήκον εἰς τοὺς Γραικοὺς, οἱ ὁποῖοι ὑπῆρχον πρότερον ὑπηρετοῦντες ἐν Ἀγίῳ Τάφῳ»⁵. Νομίζομεν ἄλλως ὅτι θὰ ἦτο λίαν ἀπίθανον νὰ ἄφινον οἱ Λατῖνοι ἀνεκμετάλλετον τὴν σκέψιν τῆς συνεταιρικῆς κατοχῆς, ἂν ἐπίστευον κρατοῦσαν τοιαύτην καὶ νὰ μὴ ἐχρησιμοποιοῦν ἀμέσως ἐφ' ὅσον θὰ ὑπεβοῆθει τὰς τάσεις των.

Οὕτως ἢ ἄλλως, ἐνῶ ὁ κρατήσας Λατινισμὸς τότε δὲν ἐπεδίωξε νὰ ὑποθάλη σκέψεις ἐξεγέρσεως καὶ τῶν ἐπιτοπίων Ρωμαίων ἐναντίον τῶν Ἐλληνορθοδόξων ἠρνήθη μὲν ν' ἀναγνωρίσῃ τοὺς Πατριάρχας, ἀφῆκε δὲ τοὺς προτέρους φύλακας εἰς ὠρισμένον μέρος. Ἰδωμεν λοιπὸν τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσλύμων τὴν ἐποχὴν ταύτην. Μετὰ τὸν Συμεὼν μνημονεύεται Πατριάρχης τῷ 1116 Συμεὼν ὁ Η΄, εἶτα ὁ

1. G. de Jerphanion, Καπαδοκικαὶ ἐπιγραφαί· ἐν *Orientalia Christiana* I. (1935) σ. 245.

2. Ἀνάλεκτα Γ. σ. 7. Β. σ. 366,

3. Ράλλη καὶ Ποτλῆ Ε. σ. 535.

4. G. Goloubovich, O. F. M. i Fratři minori nel pössesso dei Luoghi danti. Firenze 1921 σ. 195.

5. Πρβλ. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ. 397.

Σάββας πρῶην ἐπίσκοπος Καισαρείας καί μετ' αὐτὸν ὁ Νικόλαος (1154) τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα συναντᾶται καί ἐν τῷ ἀνωτέρῳ χειρογράφῳ τυπικῶ' τῶν Σπουδαίων¹. Καί οἱ τρεῖς οὗτοι ἐξελέγησαν ἐν ΚΠόλει, ἔζησαν δ' ὅλου τοῦ βίου των λαμβάνοντες μέρος εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ βυζ. κράτους, ὡς δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν ἐκ τοῦ παραδείγματος τοῦ περαιτέρω Πατριάρχου Νικηφόρου² χωρὶς νὰ ἐπιτραπῇ ἔλευσις καὶ παραμονὴ των εἰς Ἱεροσόλυμα. Ὅτι οὗτοι εἶναι βυζαντινῆς καταγωγῆς ἀναγνωρίζει τις πάντως ἐκ τοῦ τρόπου τῆς ἐκλογῆς καὶ ζωῆς των, ὠρισμένως δ' ἡ στάσις τῶν Λατίνων καὶ ἡ περαιτέρω συνέχεια τῶν Πατριαρχῶν χαρακτηρίζει αὐτούς.

Μόνον ἀπὸ τοῦ Ἰωάννου τοῦ ἐπωιυμουμένου Μερκουροπούλου (1156—1166) οἱ Λατῖνοι σταυροφόροι ἀναγνωρίζουν τὸν ὀρθόδοξον Πατριάρχην συνελεύει τῆς νίκης τοῦ βασιλέως Μανουὴλ κατ' αὐτῶν ἐν Ἀντιοχείᾳ, εἰ καὶ δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἔλευσίν των. Ἐντεῦθεν καὶ ὁ Νικηφόρος ὁ Β' (1166—1170) καὶ ὁ Λεόντιος Α' (1170—1185) ὁ σοφώτατος οὗτος Λακεδαιμόνιος, πρῶην δ' ἡγούμενος Πάτμου³ δὲν κατώρθωσαν νὰ ζήσωσιν ἐνταῦθα, εἰ καὶ ὁ τελευταῖος ἤλθε καὶ ἐπεζήτησε κρύφα νὰ λειτουργήσῃ τοῦ Ἁγίου Τάφου⁴. Ὅτι οὗτοι δὲν εἶναι καὶ ἐπιτοπίου προελεύσεως οὐδεὶς πιστεύομεν θ' ἀμφισβητήσῃ, ἐφ' ὅσον ἐξελέγησαν ἔξωθεν καὶ ἔζησαν μακρὰν τῆς Ἱερουσαλὴμ ἐν τῇ μονῇ τῆς συνοικίας «τῶν Στείρου» διαταγῇ τοῦ βασιλέως δοθείσῃ αὐτοῖς, ὅτι δ' εἶναι κανονικοὶ Πατριάρχαι πιστοποιεῖ ἡ περίληψις των εἰς τὰ δίπτυχα τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων.

Ἄλλ' ἀπορεῖ τις φυσικὰ πῶς ἐβασίσθησαν οἱ ἰσχυρίζομενοι, ὅτι μέρος τοῦ 1630 ἐπεκράτουν ἐνταῦθα Πατριάρχαι καὶ κλήρος ἀραβικός, ἐν ᾧ εἶναι τόσον σαφεῖς αἱ ἱστορικαὶ μαρτυρίαι καὶ ἐν ᾧ αὐτὸς ὁ λαὸς ἀποδεικνύεται ὑπακούων καὶ μὴ ἐπιχειρῶν ἀναπλήρωσιν τῶν ἔξω Πατριαρχῶν, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ Λατῖνοι θὰ ὑπεβόηθουν τοιαύτας τάσεις. Ταῦτα μάλιστα βεβαιοῦνται, ἐξ αὐτῆς τῆς πραγματικῆς ἐπὶ τόπου ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ὥστε νὰ διερωτᾶται ὁ ἐρευνητὴς ἂν πρέπει νὰ θαυμάσῃ τὴν παραγνώρισίν των μᾶλλον ἢ τὴν διαστροφὴν.

Εἶπομεν ὅτι οἱ Λατῖνοι δὲν κατώρθωσαν ν' ἀπομακρύνωσι τελείως τοὺς Ἑλληνορθόδοξους ἐκ τοῦ Ναοῦ καὶ τιῶν ἄλλων μερῶν. Τί ἐπεκράτησε λοιπὸν τότε; Γενικῆ τῶν ὁδοιπορικῶν των μαρτυρία εἶναι, ὅτι Γραικοὶ κατεῖχον καὶ κατέχουν τὸ μέρος καὶ ὅτι οἱ Σῦροι ἀκολουθοῦν αὐτούς κατὰ πάντα⁵. Ὑπὸ Γραικοὺς βεβαίως, ἐφ' ὅσον παραλλήλως ἀναφέρονται οἱ Σῦροι καὶ περιγράφονται τὰ ἔθνη τὰ βιοῦντα ἐνταῦθα μετὰ καταπλησσοῦσης λεπτομερείας ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα ἐκάστου δὲν δύνανται νὰ νοῶνται ἄλλοι ἐκτὸς τῶν γνησίων βα-

1. Ἀνάλεκτα Γ. 24—25.

2. Πρβλ. Πάλλη καὶ Ποιτῆ Β. σ. 389. ὕποσημ. πρὸς σ. 314, 321.

3. Πρβλ. Ἀνάλεκτα Α. σ. 30 καὶ Δοσιθέου Α. σ. 336.

4. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ. 400.

5. Πρβλ. P. P. T. S. vol. XI καὶ ἐξῆς.

σιλικῶν Ρωμαίων. Τὴν ἐποχὴν ἰδίως ταύτην δὲν δύναται νὰ ἐγερθῆ καὶ ἀντίρρησης πόθεν ἐστρατολογούντο, διότι Εὐστάθιος ὁ Θεσσαλονίκης ρητῶς λέγει: «ἤδη δὲ καὶ γυναῖκες τολμῶσι τὰς ὁδοὺς ἐκεῖνας καὶ αὐταὶ τῶν τρυφερευομένων καὶ τῶν ἐξ ἄστρος, ὅσας ὁ θεῖος πόθος ἀναθερμαίνων τόποις ἁγίοις ὀπουδήποτε γῆς ἐκεῖνης ἐπιδήμους ποιεῖ»¹. Ὅποιοι ὁμοῦ εἶναι οἱ Γραικοὶ οὗτοι πράγματι;

Περὶ τὸ 1116 ἔε. 17 ἔτη μετὰ τὴν κατάκτησιν τῆς Ἱερουσαλὴμ ὑπὸ τῶν Σταυροφόρων ἐπισκέπτεται τὰ Ἱεροσόλυμα Ρώσος τις ἠγούμενος Δανιήλ, ὁ ὁποῖος φιλοξενεῖται εἰς τὸ μετόχιον τῶν ἁγιοσσαβιτῶν τὸ παρὰ τὸν πύργον τοῦ Δαυὶδ ἐπὶ 16 μῆνας. Περιγράφων οὗτος τὰ τῆς τελετῆς τοῦ ἁγίου φωτὸς λέγει: «Ὁ πρίγκηψ (Βαλδουίνος) ἔταξε τὸν ἠγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα νὰ λάβῃ θέσιν μετὰ τῶν μοναχῶν του καὶ τῶν ὀρθοδόξων ἱερέων πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς τοῦ ἁγίου Τάφου» ἀλλὰ προσθέτει περαιτέρω: «οἱ Γραικοὶ συνειθίζουσι νὰ τοποθετῶσι κατ' ἔτος τὰς κανδήλας καὶ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Τάφου, οἱ δὲ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τῶν λοιπῶν Μοναστηρίων εἰς τὸ στήθος»². Ἄν ἡ τοποθέτησις κανδήλας ὑπὸ τῶν ἁγιοσσαβιτῶν πρὸς τὸ μέρος τῆς κεφαλῆς ὑπομιμνήσκῃ τινὰ συμφωνίαν πρὸς τὰ κανονισθέντα ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου³ «Ὁφείλει οὕτως γίνεσθαι, ἵνα στήκουν οἱ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ Χαρίτωνος καὶ ἁγίου Θεοδοσίου καὶ τῶν λοιπῶν Μοναστηρίων ἔσωθεν τοῦ Γολγοθᾶ καὶ ὁ Πατριάρχης καὶ ὁ λοιπὸς κλῆρος ἔξωθεν, ἔμπροσθεν τοῦ κρανίου», ἢ προσθήκῃ: «οἱ Γραικοὶ συνειθίζουσι νὰ τοποθετῶσι κατ' ἔτος τὰς κανδήλας τῶν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Τάφου, ἐνῶ οἱ μοναχοὶ τοῦ ἁγίου Σάββα εἰς τὸ στήθος» εἶναι λίαν περιεργος. Μὴ ὁ Δανιήλ λέγων οὗτο ἀπῆχει ὄνομα τὸ ὁποῖον συνήθως ἐχρησιμοποιεῖτο προκειμένου περὶ τῶν πραγματικῶν ὀρθοδόξων φρουρῶν; Ἄλλὰ καὶ τοὺς μοναχοὺς τοῦ ἁγίου Σάββα καὶ τῶν λοιπῶν μοναστηρίων ὀνομάζει Γραικοὺς ὁ Δανιήλ. Ἴνα ἐννοήσωμεν καλῶς τί ἤθελε νὰ δηλώσῃ οὗτος διὰ τῆς λέξεως ταύτης παραβάλωμεν ὅσα λέγονται βραδύτερον ἐν τῷ ὁδοιπορικῷ Ἰακώβου τοῦ Βερώνης (1335): «Ἐν ἁγίῳ Τάφῳ παραμένον νύκτα καὶ ἡμέραν tres calogeri, id est Graeci»⁴. Τὸ ἀνώνυμον δ' ὁδοιπορικὸν τοῦ 1400 λέγει: «ὑπάρχουν δὲ καὶ ἔγκλειστοι οἱ κατέχοντες τὰ Προσκυνήματα ἐκ τῶν γενῶν αὗτοι: ἐν πρώτοις οἱ Ρωμαῖοι...»⁵. Κατὰ ταῦτα ἡ διάκρισις τοῦ Δανιὴλ πρέπει ν' ἀναφερθῆ εἰς τοὺς ἐγκλειστοὺς κατόχους ἢ τοὺς Σπουδαίους μοναχοὺς, οἱ ὁποῖοι ἐγνωρίζοντο συνήθως ὑπὸ τὸ ὄνομα Γραικοὶ καλόγηροι καὶ τοὺς ὁποίους τὰ μὲν λατινικὰ ὁδοιπορικὰ πολλὰκις ἔχουν ὑπ' ὄψιν, τὰ δ' ἑλληνικὰ καλοῦν Ρωμαίους.

1. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ. 401.

2. Πρβλ. Καλλίστου Α. σ. 488. P.P.T.S. Vol. XI 6. 61 καὶ 67.

3. Πρβλ. Ἀνάλεκτα Α. σ. 327. πρβλ. Ὀδοιπορικὰ τῆς Ἁγίας Γῆς. κατὰ μετάφρασιν Κ. Κοικυλίδου καὶ (Ἰωάν. Φωκυλίδου) Ἱερουσαλὴμ. 1900. σ. 49.

4. Πρβλ. Καραπιπέρη σ. 84.

5. Ὀδοιπορικὰ τῆς Ἁγίας Γῆς, ἐνθ' ἀνωτ. σ. 50.

Ὅτι οὗτοι νῦν ἐξεπροσώπουν τὴν ρωμαϊκὴν ἐπίσημον κατοχὴν τῶν δικαιωμάτων, ἐνῶ ἐν τῇ ζωῇ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας ὑπῆρχον Γραικοί, Σύροι, Γεωργιανοί κλπ. εἶναι εἰκὼν τῆς ὅλης ὁδοιπορικῆς περιγραφῆς τῶν τε Λατίνων καὶ Ρώσων. Δυνάμεθα συνεπῶς νὰ εἰπώμεν, ὅτι τὸ Πατριαρχεῖον ἀνεπληροῦτο ὑπὸ «τῶν μοναχῶν τοῦ Πατριαρχίου» ὡς λέγονται ἐν τοῖς ἀραβικοῖς ἐγγράφοις οἱ δικαιοσύχοι, καὶ τῶν ὁποίων σώζεται τὸ χειρόγραφον τυπικὸν τοῦ 1122, ἀναφέρον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Γεώργιον ἄρχοντα καὶ κριτὴν τῆς πόλεως, Σκευοφύλακα δὲ τοῦ Ναοῦ τῆς Ἀναστάσιως. Συνεπῶς ἐν μὲν τῇ τυπικῇ διακρίσει τούτων, ἐνδείκνυται ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐτονίσαμεν πρότερον ὅτι πρέπει νὰ διακριθῇ ὁ ἐπισήμως ἀνεγνωρισμένος χαρακτήρ συνωδὰ τῇ ιδιότητι τῶν κατόχων ἀπὸ τῶν ὑπάρχον τοῦ Πατριαρχίου καὶ προστατευομένων ἀπλῶς Ρωμαίων ἐν δὲ τῇ μοναχικῇ ιδιότητι τῶν βεβαιοῦται ἢ ἔννοια μετὰ τῆς συνεχείας τῆς Ἀδελφότητος, τὴν ὁσαύτως ἠθέλησε νὰ θέσῃ πως ὑπ' ἀμφισβήτησιν ἢ ἔκθεσις τοῦ Βέρτρομ. Ἄπ' αὐτῆς τῆς ἰδρύσεως πράγματι τῶν Προσκυνημάτων ἀναφέρονται μοναχοὶ ἰδιαίτεροι ὑπηρετοῦντες καὶ φυλάττοντες ταῦτα. Κύριλλος ὁ Κατηχητῆς ἔχων αὐτοὺς πρὸ αὐτοῦ λέγει: «ὦδε παρθεσίας ἰσαγγελον, ἀξίωμα, ὦδε τάξις, ὦδε ἐπιστήμη». Οὗτοι ἀπετέλουν ἰδιαίτερον μοναχικὸν τάγμα; «γνωρίζετω καὶ τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν τὸ τῆς ἀγνοίας ἐπίδοξον»¹, τὸ ὁποῖον ἢ Αἰθερία τῷ 386 ὀνομάζει τάγμα τῶν Σπουδαίων ἀναφέρουσα τὸ ἔργον καὶ τὰς συνθηκὰς του καὶ τὸ ὁποῖον γνωρίζει καὶ ὁ Δανιὴλ μετ' ἰδιαίτερον Μοναστηρίου, τοῦ ὁποίου καλεῖ «Σπουδὴν»². Ἐπειδὴ τὸ τάγμα τοῦτο συνεκρατεῖτο ἐκ κανονικῶν³ τ. ἔ. ἀρχιμωδριτῶν, ἱερέων, μοναχῶν καὶ μοναζουσῶν, ἔννοεσι τις, ὅτι ὁπως εἶχεν ἰδιαίτερον συγκρότησιν, οὕτω καὶ ἰδιαίτερον ἔργον ἕκαστος βαθμὸς ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῶν Προσκυνημάτων.

Ἄλλ' ἐνδιαφέρει ἐνταῦθα ἡ σχέσις τοῦ πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον. Τὸ τάγμα μὲν ἔχει ἰδιαίτερον κέντρον μετὰ παρασημάτων ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ Ἱεροσολύμῃ⁴, ἔχει ἰδιαίτερον διοικητικὴν ἀρχήν, τὸν Σκευοφύλακα, ὁ ὁποῖος εἰκονίζεται εἶδος χωροεπισκόπου⁵, ἔχει ὁμοίως εἰδικὸν ἔργον καὶ τυπικόν, ὡς φαίνεται ἐκ τῶν λεγομένων ἐν τῷ χειρογράφῳ «καὶ εὐθὺς καταβαίνει ὁ Πατριάρχης καὶ ἄρχεται τὸν κανόνα μετὰ τοῦ κλήρου, οἱ δὲ Σπουδαῖοι ἀναβαίνουσιν εἰς τὴν Θεοτόκον τῶν Σπουδαίων (τὴν Σπουδὴν τοῦ Δανιὴλ) καὶ ψάλλουσιν ἐκεῖ τὸν κανόνα καὶ πᾶσαν τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἀπολύονται καθ' ὡς ἐστίν»

1. Περὶ Φωτίου Ἀλεξανδρίδου, Κυρίλλου τοῦ Ἀρχιεπισκόπου Ἱεροσολύμων τὰ σωζόμενα Ἱεροσολύμῃ 1886. σ. 46. 47.

2. Ὅδοιπορικὰ ἐνθ. ἀνωτ. σ. 51.

3. Φωτίου Ἀλεξανδρίδου ἐνθ. ἀνωτ. σ. 47. ὑποσημ.

4. Περὶ J. Petridés, Le Monastère de Spoudaei à Jérusalem et les Spoudaei de Con/ple ἐν Ἐχῶσ δ' Orient IV (1906) σ. 226.

5. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ. 175.

ὁ τ ὕ π ο ς α ὐ τ ῶ ν»¹. Παρουσιάζεται κατὰ ταῦτα ὡς ἰδιαίτερον διακεκριμένον σῶμα μετ' ἰδιαίτερου προσορισμοῦ. Καὶ ποῖος μὲν εἶν' ὁ ἰδρύσας αὐτὸ δὲν ἀναφέρεται, ἀν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει τὰ λεγόμενα Κυρίλλου τοῦ κατηχητοῦ «ὦδε τάξις, ὦδε ἐπιστήμη» καὶ σχετίσωμεν πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ βασιλέως ὡς ἐπιστημονάρχου τ. ἔ. κανονιστοῦ τῆς ἔξω τάξεως, λάβωμεν ὑπ' ὄψει ἐπίσης ὅτι ὁ Σκευοφύλαξ ἐφόρει πάντοτε σηρικὴν στολήν, εἶχε ραβδούχους, καθά τις ὑπατική ἐξουσία, δὲν δυνάμεθα ν' ἀποτραπώμεν τῆς γνώμης, ὅτι ἦτο τῆς προθέσεως τοῦ βασιλέως ἐφαρμογή. Ἄλλ' ἡ ἰδρυσίς του, ὡς τάγματος μοναχικοῦ ἐν αὐτῇ τῇ Ἐκκλησίᾳ, ὡς ἦτο καὶ ἡ Λαύρα τοῦ ἁγίου Σάββα τότε περίπου δὲν ἐνδεικνύει αὐτὸ σῶμα ἐν αὐτῇ καὶ οὐχὶ διαφόρου ὑποστάσεως Ἐκκλησίαν.

Εἶναι γνωστὸν ὅμως ὅτι ἐγκρίσει τῆς Δ'. οἰκ. Συνόδου καὶ προθέσει τοῦ βασιλέως ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἱεροσολύμων ὑψώθη τῷ 451 εἰς Πατριαρχεῖον. Ἡ ἀνύψωσις αὕτη δὲν ὠφείλετο ἢ εἰς αὐτὰ τὰ Προσκυνήματα² τὸ ἔργον του δηλ. καὶ ὁ προσορισμὸς ἀπέβλεπεν εἰς ἐκεῖνο διὰ τὸ ὅποιον ὠρίσθη καὶ τὸ τάγμα. Ἐκ τῶν τότε πληροφοριῶν μανθάνομεν ἐπίσης ὅτι κατ' ἀρχὰς ἰδρύθη θεσμὸς τις ὁ τοῦ Ἐξαρχοῦ Ἀρχιμανδριτοῦ, τ. ἔ. ἐπόπτου ὁ ὅποιος ἔργον εἶχε νὰ ἐξελέγχη τὴν ἐκκλησιαστικὴν ὀρθοτομίαν τῶν μοναχῶν καὶ τὴν τήρησιν τῶν νόμων τοῦ κράτους περὶ αὐτῶν χωρὶς ν' ἀναμιγνύηται καὶ εἰς τὰς ἐσωτερικὰς υποθέσεις τῶν Μοναστηρίων τῶν³. Ὁ θεσμὸς οὗτος ἔτεινε μὲν ν' ἀποβῆ ἀνεξάρτητος ἀρχή, ἀλλ' ἔμεινε τελικῶς ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν καὶ πρωτοβουλίαν τοῦ Πατριάρχου, ὡς ἐννοοῦμεν ἐκ τῶν λεγομένων τούτων; ὅτι «ὁ οὖν Πατριάρχης Σαλλούστιος τὸν (ἀνωτέρω μνημονευθέντα) Ἀββῆν Μαρκιανὸν Ἀρχιμανδριτὴν (Ἐξαρχον) τῶν μοναχῶν πεποίηκεν»⁴. Ἐπομένως τότε τὸ πρῶτον ἐτέθη τὸ τάγμα τοῦτο τῶν Σπουδαίων ὑπὸ τὴν διοικητικὴν ἐξουσίαν τοῦ Πατριαρχείου στεντότατα καὶ προειδοποιήθη πῶς ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον παρουσιάζεται σήμερον, τὸ Πατριαρχεῖον Ἀδελφότης. Ὁ Πατριάρχης μάλιστα Ἡλίας (584 μ. Χ.) συντονίζον τὸ ἔργον ἀμφοτέρων περαιτέρω «ἀμέλει καὶ Μοναστήριον συνίστησι παρὰ τῇ ἐπισκοπῇ, κελλίᾳ τε πρὸς ὑποδοχὴν ἐκείνων (τῶν Σπουδαίων) οἰκοδομεῖ καὶ τῶν συνόντων ἀποτάττει τῶν ἀναγκαίων τὴν χορηγίαν»⁵.

Ἄν ἐντεῦθεν παρατηρηθῆται ποῖα τις ἀνεξαρτησία τοῦ τάγματος ἐσωτερικῇ, αὕτη ὑπῆρχε μόνον τυπικῶς. Γελευταία εἰδήσις περὶ αὐτοῦ ἀναφέρεται εἰς τινὰ ἐπιστολὴν Μελετιοῦ Πηγᾶ τοῦ Πατριάρχου Ἀλεξαν-

1. Ἀνάλεκτα Α, σ. 82, 83 καὶ ἀλλαχοῦ.

2. Ράλλη καὶ Ποτῆ Β' σ. 132.

3. Πρβλ. Β. Granic, Ἡ νομικὴ θέσις καὶ ὀργανισμὸς τῶν ἑλλήν. Μοναστηρίων ἐν Byz. Zeitschrift 29 (1929) σ. 32.

4. Πρβλ. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων σ. 193—4.

5. Κλεόπα Κοικυλίδου, Βίος καὶ Πολιτεία τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν Σάββα. Ἱερουσαλήμ, 1905 σ. 32.

δρείας πρὸς τὸν Ἱεροσολύμων Σωφρόνιον (1616)¹ καὶ δύναται νὰ γίνη δεκτὸν ὅτι τὴν ἐποχὴν ἐκείνην προωθήθη ἡ σχέσις ἀμφοτέρων τούτων, ὥστε νὰ παρουσιάξηται τὸ διοικητικὸν σύστημα τοῦ Πατριαρχείου, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει σήμερον. Ἡ ὑπαρξις ἄρα τῆς ἀγιοταφίτικῆς Ἀδελφότητος ἀνάγεται εἰς αὐτὴν τὴν ἐποχὴν τῆς ἰδρύσεως τῶν Προσκυνημάτων, ἡ δὲ μορφή τοῦ Πατριαρχείου μοναχικῶς κατηρητισμένου εἶν' ἔργον ἱστορικῆς ἐξελίξεως ὀφειλομένης εἰς τὴν προσκυνηματικὴν ἔννοιαν τοῦ. Καὶ ἡ μὲν ἱστορικὴ ἐξέλιξις ἐξηγεῖ τὸ ἰδιαίτερόν του διοικητικὸν σύστημα, τὸ μὴ συμφωνῶν τελείως πρὸς τὰ τῶν κανόνων, ἀλλ' ἡ ἔννοια τῆς Ἀδελφότητος οὕτως δὲν δικαιολογεῖ τὴν γνώμην, ὅτι εἶναι σωματεῖον, ἐφ' ὅσον εἶναι μοναχικὸν τάγμα, οὔτε θὰ εἶχε τις ἄδικον δεχόμενος ὅτι ἀπεικονίζει τὴν ζωὴν τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων ὡς βυζαντινὴ ἀδελφότης² ὡς αἱ ἱστορικαὶ πληροφορίαι θέλουσι ἐπὶ Σταυροφόρων.

Τὴν ἐπίσημον κατ' αὐτὰς ιδιότητα τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων συνεχίζει ἡ βυζαντινὴ Ἀδελφότης, τῆς ὁποίας τὰ μέλη ἦσαν καὶ μέλη τοῦ Πατριαρχείου, ἡ δ' ὀνομασία τῆς «Γραικοί», ὡς ἀπηχεῖ ὁ Δανιὴλ ἐν τῷ συνδυασμῷ τῆς γενικῆς ἁμολογίας τῶν Λατίνων, ὅτι οἱ Σύροι ἀκολουθοῦν αὐτοὺς κατὰ πάντα καὶ ὑποτάσσονται εἶναι γνώρισμα τοῦ χαρακτήρος τῆς ἀποδίδον ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ νοῆται διὰ τὴν ἔκφρασιν τῶν ἀραβικῶν ἐγγράφων «Ὁ Πατριάρχης τῶν Ῥωμαίων μετὰ τῶν μοναχῶν του». Πόθεν ἐστρατολογοῦντο τὰ μέλη ταῦτα τῆς Ἀδελφότητος, βεβαίως δυνάμεθα νῦν νὰ ἐννοήσωμεν ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὰς πληροφορίας τοῦ Δανιὴλ, ὅτι ὑπῆρχον ὑπεραρχετοὶ Γραικοὶ ἐν τῷ παραρτήματι τοῦ ἀγίου Σάββα καὶ τοῖς λοιποῖς Μοναστηρίοις, ἐφ' ὅσον καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ Εὐσταθίου Θεσσαλονίκης ἐξηγεῖ τὴν δυνατότητα τῆς προσελεύσεως των, δὲν δυνάμεθα ὅμως νὰ μὴ ἐκφράσωμεν τὴν ἀπορίαν διατί νὰ μὴ ἀναφέρονται ποσῶς Σύροι μοναχοὶ ἢ σποραδικοὶ; Ἀράγε δὲν εἰλκύνοντο καὶ τὰ ἐπιτόπια μέλη τόσον ὑπὸ τῆς γοητείας τοῦ Π. Τάφου ἢ μᾶλλον πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι οἱ Λατῖνοι ὁδοιπόροι ἐνδιαφέρθησαν διὰ τὸν πραγματικὸν ἐπίσημον χαρακτήρα τῶν κατόχων καὶ κατείδον τὴν σχέσιν τοῦ ἐπιτολίου ὀρθοδόξου στοιχείου ἐνταῦθα ὀρθότερον ἢ ὡς θέλει νὰ παρουσιάσῃ ταύτην ἡ ἔκθεσις Βέρτραμ;

Νομίζομεν ὅτι συμφωνοῦμεν τελείως πρὸς τὴν ἱστορικὴν ὑπόστασιν τοῦ Πατριαρχείου ἀποδεχόμενοι τοῦτο καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θεωροῦμεν τὴν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ὁ Βέρτραμ ζητεῖ νὰ ἀναπαράσῃ ἐκ τῶν ἐνδείξεων τῶν ἀραβικῶν σημειώσεων τοῦ τυπικοῦ τοῦ ΙΑ' αἰῶνος ὡς ὑποθετικὴν. Δὲν ἐννοοῦμεν τῷ ὄντι διατί ἡ μνημονευομένη διάταξις περὶ τῶν χορῶν τοῦ ἁγ. Τάφου νὰ μὴ προέρχεται ἐκ λαϊκοῦ κληρικῶν ἰδόντος τὸ χειρόγραφον καὶ σημειώσαντος ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἐγνώριζεν ἀντὶ νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἡ διάταξις αὕτη προωρίζετο δι' ἀδελφοὺς ὁμιλοῦντας τὴν ἀραβικὴν μόνον, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἐρμηνεύσωμεν

1. Περβλ. Νέα Σιών (1907) 929.

2. Ἐκκλησία Ἱεροσολύμων. σ. 383.

τὰς ἐπιγραφὰς τοῦ Θωμᾶ ἱερέως τῆς Σιών ἢ τοῦ Μάρκου διακόνου ἐκ Κάρακ ὡς ἐπιγραφὰς πραγματικῶν μελῶν μοναχικῶν μόνον. Δὲν ἀρνούμεθα βέβαια, ὅτι μέλη ἐπιτόπια ὑπῆρχον ἐν τοῖς μέλεσι τοῦ Πατριαρχείου, ὡς ὑπῆρχον καὶ μὴ ἐπιτόπια ἐν τῇ ζωῇ τῶν λαοκρατιμῶν του, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ τονίσωμεν τὴν συμφωνίαν τῆς εἰδήσεως τοῦ Γουλιέλμου τοῦ Τόρου, ὅτι τὰ πραγματικά μέλη τοῦ Πατριαρχείου εὐρέθησαν ὅμοιοι πρὸς τοὺς ἐν Κων)πόλει ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς σιαυροφορικῆς κατακτήσεως καὶ συνεχίσθησαν τοιαῦτα μέχρι τῆς ἐκτινάξεώς της. Ἡ συνέχεια δ' αὕτη καὶ αὐξησίς των οὔτε τὴν ὑπεροχικὴν ὑπαρξίν των ἐπιτοπίων μελῶν ὑποστηρίζει οὔτε τὸν χαρακτῆρα διαγράφει τοῦ Πατριαρχείου διάφορον ἢ ὡς προκύπτει ἐκ τῆς καταγωγῆς τῶν Πατριαρχῶν, ἀλλὰ καὶ οὔτε τὴν περαιτέρω ὑπόστασίν του ἀφίνει ἀχρωμάτιστον.

(Συνεχίζεται)

Μ. Κ. ΚΑΡΑΠΙΕΡΓΗΣ